

З.В. Священко

доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

orcid.org/0000-0001-5845-3115

СЕЛЯНСЬКІ РУХИ ПОЧАТКУ ХХ СТ. В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

В статті проаналізовано вплив селянських рухів початку ХХ ст. на соціальні зміни в Російській імперії. Виступи селян на початку ХХ ст. характеризуються як достатньо організовані. В ході виступів селяни продемонстрували небачений раніше рівень організованості та єдності. Автор вважає, що стихійність і усвідомленість селянського руху початку ХХ ст., а потім і революція 1905–1907 рр. стимулювала уряд до змін.

***Ключові слова:** селянство, виступи, революція, аграрне питання, Російська імперія.*

Постановка проблеми. Епоха початкового нагромадження капіталу передбачає соціальні вибухи. Вони були в усіх країнах. Але якщо в Європі це тривало у XVI – XVIII ст., то в Російській імперії на століття – два пізніше [3, 191].

Саме початок ХХ ст. в Росії ознаменувався початком Великої селянської революції, яка підштовхнула уряд держави до пошуку шляхів вирішення ряду соціальних проблем, які накопичувалися століттями. У 1902 р. «вибухнуло» українське Лівобережжя (Полтавська і Харківська губернії), надалі селянська революція поширилась на значну частину території Російської імперії давши імпульс доленосним для імперії Романових подіям 1905 – 1907 рр., а також 1917 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі селянських рухів початку ХХ ст. в Російській імперії присвячено чимало досліджень. Серед них праці Г. Алексеєва [1], А. Анфімова [2], О. Вронського [4; 5], В. Казарезова [10] та ін. Чільне місце серед досліджень займає наукова

концепція В. Данилова стосовно селянської революції 1902 – 1922 рр. оприлюднена в ряді наукових праць [6; 7; 8]. Однак, не всі питання вказаної проблеми з'ясовані в повній мірі.

Мета. Метою запропонованого дослідження є показати селянські рухи початку ХХ ст. в Російській імперії, як важливий чинник соціальних змін.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники майже одностайні щодо заперечення наявності революційної ситуації напередодні реформи 1861 р. Також вони переосмислюють тезу «закономірного наростання класової боротьби в українському селі», бо частина масових заворушень відноситься до суто мирних вчинків, а виступи селян на початку ХХ ст. характеризуються як достатньо організовані [3, 191]. Українські фахівці здебільшого солідарні з американським колегою Д. Філдом, що небезпека селянських рухів стала чинником впливу на політику уряду вже після відміни кріпацтва. На його думку, до 1850-х рр. фундаментальні політична та ідеологічна структури, на яких базувалося кріпосне право, уже були зруйновані. Як тільки держава залишила цей інститут без своєї підтримки, він одразу ж розвалився [9, 18-19].

Прагнучи модернізувати Росію якоюсь мірою за західним зразком, уряд розраховував уникнути пов'язаних із цим соціальних наслідків: створити сучасну промисловість, але уникнути «язви пролетаризації», насадити освіту, але обійтися без вільнодумства і т.д. [16, 139].

Це ж саме спостерігалось і в аграрній сфері. За словами В. Данилова «Росія вступила в ХХ ст. зі збереженням поміщицького землеволодіння при селянському малоземеллі, з викупними платежами селян за «звільнення» від кріпосного права, з політичним пануванням поміщиків в селі, з селянським безправ'ям, які доходили до адміністративної (без суду) висилки з рідних місць і навіть тілесних покарань – прямого пережитку кріпосного рабства. Збереження кріпосницького насильства над селом, зволікання з проведенням давно назрілих соціально-економічних реформ робило неминучим революційний вибух» [8].

Поодинокі селянські виступи, як ми знаємо, були постійним явищем російської дійсності. Разом з тим до початку ХХ ст. вони не становили значної небезпеки для царського режиму. Не дивлячись на це охоронне відомство і самі монархи постійно відчували напругу, яка виходила із села, що в певній мірі визначало жорсткість курсу на придушення будь-яких селянських протестів.

Нове проявилось в 1902 р. Уже в 1901 р кількість селянських виступів збільшилася більш ніж втричі (з 33 в 1900 р. до 113 у 35 губерніях), причому в 20 випадках викликалися війська [13, 81]. Почастішали випадки збройного опору селян. Вельми показові в цьому плані хвилювання в серпні 1901 р. селян Пермської губернії, які не погодилися з розмірами відведених їм наділів і продовжували користуватися землями гірських заводів, до яких вони були раніше приписані. Селяни с. Бучин Верхотурського повіту (зібралось до 500 чоловік, які представляли 6 сільських товариств, що претендували на землі Алапаївського заводу) зустріли послану для їх утихомирення поліцію, озброївшись рушницями, косами, вилами, сокирами, і лише прибуття двох рот солдат зломило їх опір [2, 37-42]. Найбільшим розмахом і завзятістю селянських виступів в цьому році відрізнялись Подільська (21), Волинська (11) і Київська (8) губернії.

Але наймасштабнішим за розмахом і різноманітністю форм селянського руху став 1902 (217 виступів), апогеєм якого став масовий виступ селян Константиноградського і Полтавського повітів Полтавської та Валківського і Богодухівського повітів Харківської губерній, що охопило 19 волостей з 337 селищами і населенням в 150 тис. чоловік. Розпочавшись 12 березня з нападів на Карлівський маєток Мекленбург-Стреліцьких, рух швидко розростався і був придушений тільки 5 квітня після розстрілів і масових екзекуцій [2, 103-111]. Приводом до хвилювань став жорстокий недорід 1901 р. Розпочавшись з вимог про видачу продовольства, насіння для посіву та корму для худоби, рух незабаром переріс в розграбування і підпали садиб і господарських будівель. Всього нападам піддалися 105 маєтків – як дворянських, так і купецьких, заможних козаків, міщан і селян. Причому

саме останні зазнали найбільш жорстоких дій з боку нападників. Але жертв серед власників не було. Метою знищення садиб було «виживання» їх власників і недопущення їх повернення, щоб потім так чи інакше отримати їх землі [13, 81].

В ході виступу селяни продемонстрували небувалий раніше рівень організованості та єдності, на що влада спочатку не звернула особливої уваги.

Про причини, хід і характер подій в цьому регіоні ми можемо судити із досить цікавих свідчень директора Департаменту поліції А.А. Лопухіна, що були викладені ним в доповідній записці від 8 грудня 1904 р. імператору Миколі II [2, 108-111]. Будучи в момент повстання прокурором Харківської судової палати, він мав можливість близько спостерігати за подіями, що відбувалися, а потім, вже отримавши призначення в департамент, проаналізував їх і виклав своє розуміння проблем аграрного руху. У записці відмічалось, що селянському бунту передували п'ять неврожайних років і голодовок і 1901 р. став межею їх терпіння. «Спочатку селяни, – барвисто описує автор хід подій, – являлись в економії і вимагали хліба, картоплі і худоби, кажучи: «Не дасте – все одно візьмемо», потім стали брати все, що хотіли, мовчки, без попередніх вимог, потім подекуди почали бити службовців в економіях і, нарешті, стали палити садиби». Такому розвитку подій, на його думку, сприяли не тільки важке економічне становище селян, а й цілий ряд обставин – низький рівень селянської правосвідомості, бездіяльність місцевої влади і слабка інформованість МВС, а також революційна пропаганда, що особливо розповсюдилася з кінця 1901 р. В заворушеннях, доповідав автор записки, «позначилися: зубожіння селянства, його станова приниженість, створена довгими роками безправ'я відсутність свідомості про закон і право і тупа жорстокість звичаїв. Голодні, не бачивши протягом декількох років хліба без домішки соломи або деревної кори і давно не знавші м'ясної їжі, мужики йшли грабувати чуже добро з усвідомленням своєї правоти, заснованій на безвиході становища і на тому, що їм допомоги чекати немає від кого» [2, 110-111].

Завдяки «рішучим» діям влади порядок був відновлений. До Харкова прибув сам міністр внутрішніх справ В.К. Плеве. До попереднього слідства було залучено 960 осіб, з яких до різних термінів ув'язнення були засуджені 836. На селян була накладена контрибуція за заподіяну власникам шкоду, яка становила величезну суму, однак, за відсутністю у них коштів так і не була зібрана. Повертаючись до подій трирічної давності, Лопухін в тій же записці писав: «Заворушення ці, справді гідні назви бунту, були до того жахливі, що, оцінюючи їх тепер, майже через три роки, не можна не здригнутися від заснованого на спостереженні над ними свідомості тієї несподіваної простоти, з якою може спалахнути в Росії і розростись народний заколот. Якщо настане хвилина, коли в значній кількості губерній імперії селянам стане жити невмоготу, і якщо в одній з губерній з'явиться який-небудь зовнішній поштовх для заворушень, вони можуть розростися в такий безконтрольний рух, хвилі якого охоплять територію таку розлогу, що з ним не можна буде впоратися без кривавої розправи» [2, 109].

Іншим осередком селянських виступів стали Озургетський і Зугдідський повіти Кутаїської губернії, де селяни захоплювали поміщицькі землі, відмовлялися віддавати власникам маєтків частку врожаю в якості орендної плати і нести грошові повинності на користь духовенства. Заворушення почалися в 1902 р. зі сходок, що мали політичне забарвлення, яке їм надавала участь в них соціал-демократів, висланих після батумської демонстрації. Викликані війська придушили заворушення. На селян, в якості кругової поруки було покладено відшкодування завданої шкоди, були закриті всі наявні в повітах бібліотеки і читальні, заарештовані 157 найбільш активних учасників хвилювань, з яких 25 були засуджені, а решта вислані з краю в адміністративному порядку [13, 83]. Але вже навесні наступного року виступи селян з початком польових робіт поновилися, вони набули форми відмови від оренди поміщицьких земель і найму для їх обробітку. При цьому керівники-агітатори, за повідомленнями поліції, застосовували по відношенню до селян, які не погоджувалися примкнути до руху, «заходи залякування» аж до псування посівів і підпалів будівель. Однак в ході

поліцейського розшуку керівників ті ж селяни «ретельно приховували» їх імена [2, 88-91, 153-154].

Дані хроніки свідчать, що найбільшого розмаху селянські виступи набували в тих регіонах, де поряд із селянським малоземеллям були дуже заплутані земельні відносини. Не випадково за кількістю селянських заворушень лідерами були Волинська, Київська, Кутаїська, Пермська, Подільська губернії. До них приєднувались Воронежська і Саратовська губернії, в яких було багато малоземельних селян. В результаті жорстких дій влади число відкритих виступів селян в 1903 р. помітно знизилося (з 217 до 142), скоротилося число викликів військ (з 43 до 26). Але зате різко зросла кількість підпалів (з 7 в 1901 р. до 69 в 1902 р. і до 389 в 1903 р.), основна маса яких припала на Пензенську (238) і Саратовську (119) губернії [13, 83-84].

Але ситуація залишалася напруженою. Сам П. Столипін у всепідданнішому звіті за 1904 р. змушений був відзначити, незважаючи на цілком сприятливий по врожайності рік, вкрай важке становище села. Виручені від продажу хліба гроші пішли як в пісок. Взимку селяни цілих сіл займалися жебрацтвом як промислом. Тривали, хоча і в меншій кількості, селянські заворушення. Випадки підпалів скоротилися до 50, але і ця цифра сама по собі залишалася високою і викликала тривогу. Все це дало привід губернатору зробити висновок, що «рік дав сумний доказ якогось корінного безладу в селянському житті». І головною причиною цього «безладу» він вважав засилля в селі общини. Звідси панування серед селян зрівняльних настроїв, труднощі з впровадженням в сільське господарство будь-яких агрокультурних і агротехнічних вдосконалень, складнощі з придбанням через Селянський банк земель в особисту власність. Все це вкрай лютило селян і створювало умови для революційної пропаганди. Вихід П. Столипін бачив у зміцненні одноосібної земельної власності селян, яка не тільки підніме рівень селянських господарств, а й створить міцну опору для режиму, бо «дрібний власник являє собою той осередок суспільства, на якому покоїться стійкий порядок в державі» [11, 83-87].

1904 р. незважаючи на деякий спад руху (114 виступів, які потягли за собою в 22 випадках виклик військ), викликаний, швидше за все, і деяким підйомом патріотичних настроїв на початку російсько-японської війни, все ж не давав далекоглядним політикам приводу для заспокоєння. Було очевидно, що надії на общину, як на оплот порядку в селі, себе не виправдали. Зокрема, одним з перших такий висновок зробив С. Вітте, який знайшов підтвердження своїм спостереженням на прикладі харківсько-полтавських хвилювань. Виступаючи на одному із засідань Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості, він зазначив, що «заворушення виникли і отримали особливо сильний розвиток в Константиноградському повіті Полтавської губернії, де з 195 тис. дес. селянської надільної землі знаходяться в общинному користуванні з щорічними при тому переділами ріллі – 175 тис. дес.» [14, 24]. Але ця ситуація не похитнула впевненості В. Плеве і прихильників старого аграрного курсу в політичній лояльності общини. Її непорушність, інертність і раніше здавалися їм надійним заслоном від революційного екстремізму, гарантією вірності селянства самодержавству.

В кінці 1890-х – початку 1900-х рр. ряд сільських громад за підтримки земств намагалися налагодити на надільних землях колективне господарство: організувати спільні роботи по оранці, сівбі, обробці посівів, збиранню врожаю, споруджувати громадські підприємства і т.п. Як правило, доля таких починань була плачевна – майже всі вони швидко розпадалися. Інший варіант вирішення проблеми, пов'язаний з додатковим наділенням, міг би, мабуть, полягати в прискоренні процесу стихійної індивідуалізації селянського господарства на базі особистої приватної власності. Але цей процес вимагав ряду умов – лібералізації селянського законодавства, створення можливостей для використання надлишків робочої сили в інших галузях економіки, тобто збалансованого її розвитку, наявності необхідного земельного мінімуму і стартового капіталу для модернізації господарства. Уряд же, всіляко гальмуючи процес стихійного соціально-економічного розвитку села, ускладнював ситуацію. Сподівання на вирішення проблеми

часом вже не мали підстав. Самодержавство на рубежі 1880 – 1890-х рр., намагаючись штучно продовжити життя патріархально-общинних інститутів серією консервативних законів і посиленням адміністративної опіки над селом, вичерпало ліміт часу на її модернізацію. Більш того, вже напередодні революції воно все ще намагалося відстоювати старий курс аграрної політики, культивуючи таким чином общинний інфантилізм щодо поземельних проблем, правових питань, особистої заповзятливості і відповідальності кожного господаря, штучно гальмуючи формування понять законності і власності. Але, як це не парадоксально, урядова політика зіграла певну роль в селянських настроях і вимогах в ході аграрних конфліктів: держава, взявши на себе завдання жорсткого регулювання землеволодіння і землекористування, сама провокувала селян на висування вимог про створення умов для господарювання та життєзабезпечення, про наділення їх землею [4, 85].

Після небувалого для пореформеної епохи вибуху селянського руху в 1902 р. почався вимушений частковий демонтаж деяких конструкцій «ретроградного» типу: маніфест 26 лютого 1903 р. полегшував вихід селян з общини і розширював сферу діяльності Селянського банку, закон від 11 серпня про скасування тілесних покарань селян за вироком волосного суду, про скасування кругової поруки і т.п. Але всі ці окремі заходи не міняли ситуації на селі.

Саме селянські рухи стали одним з основних чинників активізації осмислення аграрного питання урядовими колами, проурядово налаштованої політично активної та наукової громадськості. Збройна боротьба селян на початку ХХ ст. безапеляційно засвідчила не лише гостроту аграрної проблеми у країні, а, що найголовніше – потребу нагального її вирішення.

Про це говорить і створення урядом різних надзвичайних комісій, які б вивчили стан справ на селі. Серед них «Особлива нарада з потреб сільськогосподарської промисловості Міністерства фінансів», «Редакційна комісія Міністерства внутрішніх справ», «Комісія Центру», «комісія Особливої наради О. Оболенського», «Особлива нарада О. Стишинського»,

«міжвідомча Особлива нарада А. Куломзина», «Комісія М. Кутлера», «Нарада В. Гурко», «Особлива комісія Головного управління землеробства та землевпорядкування», діяльність яких розглянута нами в окремому дослідженні [15].

Разом з тим, дослідники роблять висновок, що за п'ятдесят пореформених років під впливом модернізаційних процесів, що мали місце у Російській імперії, селянство трансформувалося, породивши якісно новий тип [12, 74].

Висновки. Отже, стихійність і усвідомленість селянського руху початку ХХ ст., а потім і революція 1905 – 1907 рр. стимулювала уряд до змін. Цьому сприяли як колективні, так і індивідуальні дії селян. Поширеними були пасивні (непокора виконувати накази, відмова працювати й ін.) і активні дії селян (захоплення земель, убивства дідичів і членів їхніх сімей, підпали маєтків). Селяни ясно уявляли, чого вони хочуть (земля, освіта, самоврядування), а також оптимальні шляхи реалізації своєї мети.

Особливості селянських виступів, на переконання В.Данилова, полягали не тільки в їхній масовості та радикалізмі щодо дідичів, а й відчуженні до влади, втраті надії на справедливість при існуючому ладі. За словами цього історика: «У 1902 р. на історичну арену вийшов новий селянин – селянин епохи революції» [8, 22].

Список використаної літератури та джерел

1. Алексеев Г. Крестьянский вопрос как зеркало трех революций в России / Г. Алексеев // Государственная власть и крестьянство в XIX – начале XX века: сборник статей / науч. ред. А.И. Шевельков. – Коломна: Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2011. – С. 137–142.
2. Анфимов А.М. Крестьянское движение в России в 1901 – 1904 гг. / А.М. Анфимов. – М.: Наука, 1998. – 368 с.

3. Бондар В.В. Сучасна історіографія пореформеного селянства / В.В.Бондар, Ю.П. Присяжнюк // Український історичний журнал – 2011. – № 2. – С. 180–201.
4. Вронский О. Государственная власть Российской империи и проблемы формирования основ перспективного аграрного курса на рубеже XIX – XX веков. / О.Г. Вронский. – М, 1999. – 108 с.
5. Вронский О. Крестьянство и власть (1900 – 1923) / О. Вронский. – Тула: ТО ИРО, 1993. – 137 с.
6. Данилов В.П. Аграрные реформы и аграрные революции в России (1861–2001) // Россия в XX веке: Реформы и революции: В 2 т. – Т.1. – Москва, 2002.
7. Данилов В. Аграрные реформы и аграрная революция в России / В. Данилов // Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире. – М., 1992. – С. 310–321.
8. Данилов В. Крестьянская революция в России, 1902 – 1922 гг. [Электронный ресурс] / В. Данилов // Крестьяне и власть. – Москва-Тамбов, 1996. – С. 4–23. – Режим доступа: http://www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html
9. Захарова И. Г. Великие реформы в России. 1856 – 1874: Сборник / И. Г. Захарова, Б. Эклофа, Дж. Бушнелла. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 336 с.
10. Казарезов В.В. Крестьянский вопрос в России (конец XIX – первая четверть XX в.). Т.1 / В.В. Казарезов. – М.: Колос, 2000. – 472 с.
11. К истории аграрной реформы Столыпина // Красный архив. 1926. – Т. 4. – С. 81–90.
12. Кононенко Ю.С. Селянська революція 1902 – ? рр. / Ю.С. Кононенко, С.В. Корновенко // Український селянин: Зб. наук. праць / За ред. А.Г. Морозова. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2016. – Вип. 16. – С. 73–78.

13. Первая революция в России: взгляд через столетие. Под ред. А.П. Корелина, С.В. Тютюкина. – М.: Памятники исторической мысли, 2005. – 602 с.
14. Протокол № 10 // Протоколы по крестьянскому делу. – С-Пб., 1905. – 32 с.
15. Священко З.В. Проурядові аграрні ініціатива в Російській імперії на початку ХХ століття / З.В. Священко. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2012. – 349 с.
16. Тютюкин С.В. Реформы и революция 1905–1907 гг. // Реформы и реформаторы в России. – М.: ИРИ РАН, 1996. – 192 с.

References

1. Alekseev, G. (2011) Peasant question as a mirror of the three revolutions in Russia. *Government and the peasantry in XIX – early XX century: a collection of articles*, Kolomna Moscow state Regional Socio-Humanitarian Institute (in Russ.).
2. Anfimov, A.M. (1998). *Peasant movement in Russia in 1901 – 1904*. М.: Nauka (in Russ.).
3. Bondar, V.V., Prisyajnyuk Yu.P. (2011). Contemporary historiography of the post-reform peasantry. *Ukrainian Historical Magazine*. 2. (in Ukr.).
4. Vronsky, O. (1999). *The state power of the Russian Empire and the problem of forming the foundations of a promising agrarian course at the turn of the nineteenth and twentieth centuries*. М. (in Russ.).
5. Vronsky, A. (1993) *Peasantry and power (1900 – 1923)*. Tula: TO IRO (in Russ.).
6. Danilov, V. (2002). Agrarian Reforms and Agrarian Revolutions in Russia (1861-2001). *Russia in the 20th Century: Reforms and Revolutions*: In 2 t. 1. Moscow, (in Russ.).

7. Danylov, V. (1992) Agricultural reforms and agricultural revolution in Russia / V. Danilov. *Great stranger: the peasants and farmers in the modern world*, Moskov. (in Russ.)
8. Danylov, V. (1996) The peasant revolution in Russia, 1902 – 1922. *Peasants and power*. Retrieved from www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html
9. Zakharova, I.G., Eklofa, B., Bushnell, J. (1992). *Great reforms in Russia. 1856 - 1874: Collection*. Moscow: Izv. Mosk. Un-ta, (in Russ.)
10. Kazarezov, V. (2000) *The peasant question in Russia (end of XIX – the first quarter of XX century.)*. M.: Kolos (in Russ.)
11. To the history of agrarian reform Stolypin (1926). *Red archive*. 4 (in Russ.)
12. Kononenko, Y.S. Kornovenko, S.V. (2016) Peasant Revolution 1902 -? gg. (*Ukrainian peasant*). Vyp. 16, 73-78. (in Ukr.)
13. *The First Revolution in Russia: A View Through the Century*. (2005). Ed. AP Korelina, SV Tyutyukin. M.: Monuments of Historical Thought, (in Russ.)
14. Protocol №. 10 (1905). *Protocols on peasant affairs*. S-Pb. (in Russ.)
15. Svyshchenko, Z.V. (2012). *Progovernmental Agricultural Initiative in the Russian Empire at the Beginning of the 20th Century*. Uman: FOP Zhovtyy O., (in Ukr.)
16. Tityukin, S.V. (1996). Reforms and Revolution of 1905-1907. *Reforms and reformers in Russia*. Moscow: IRI RAS, (in Russ.)

Abstract

Svyaschenko Z.V.

PEASANT MOVEMENTS IN THE BEGINNING OF XX-th CENTURY IN THE RUSSIAN EMPIRE AS FACTOR OF SOCIAL CHANGES

The article analyzes the influence of the peasant movements of the early XX-th century on social changes in the Russian Empire. It is noted that the danger of peasant movements has become a factor in influencing government policy after the abolition of serfdom. Until the 1850's, the fundamental political and ideological structures on which serfdom was based were already ruined. As soon as the state left the institution without its support, it was immediately collapsed.

However, by the beginning of the XX century peasant protests did not pose a significant danger to the tsarist regime. Despite of this, the security agency and the monarchs themselves constantly felt the tension that came out of the village, which to some extent determined the stiffness of the course to suppress any peasant protests.

The aim of the proposed study is to show the peasant movements of the early XX- th century in the Russian Empire as an important factor in social change. The research is based on such principles of historical knowledge as science, historicism, objectivity, system analysis, and so on. As a basis of the research, we have chosen a socio-cultural approach, in which an active personality becomes the subject of scientific attention – a multidimensional social and cultural entity, the subject of action, his morality, which forms the basis of any culture, in our case – a peasant.

The protests of the peasants in the early XX-th century are characterized as enough organized. During the protests the peasants demonstrated an unprecedented level of organization and unity.

The author considers that the spontaneity and awareness of the peasant movement of the early XX-th century, and then the revolution of 1905 – 1907, stimulated the government to change. This was facilitated by both collective and individual actions of the peasants. The passive and active actions of the peasants were widespread. Peasants clearly imagined what they want (land, education, self-government), as well as the best ways to realize their goal.

It was concluded that the peculiarities of peasant protests consisted not only in their mass and radicalism in relation to the grandfathers, but also in alienation to power, loss of hope for justice under the existing system. The beginning of the XX-th century characterized by the emergence of a qualitatively new peasant – a peasant era of the revolution, and the peasant movements themselves became a significant factor in social change.

Key words: peasantry, protests, revolution, agrarian question, Russian Empire.